LEON KAHÖN
(Léon Cahun)

FRANSA'DA ARÎ DİLLERE TAKADDÜM ETMİŞ OLAN LEHÇENİN TURANÎ MENŞEİ

Tercüme eden
RUŞEN EŞREF

Bu bahse dair J. de Morgan'ın bir fıkrası ile Tarih muallimi Afet Hf. nin mutalâaları da ilave edilmiştir

50-268
6/259
2.X1.50
50

İSTANBUL
Cumhuriyet matbaası
1930

LEON KAHÖN
(Léon Cahun)

FRANSA'DA ARÎ DİLLERE TAKADDÜM ETMİŞ OLAN LEHÇENİN TURANÎ MENŞEİ

Tercüme eden
RUŞEN EŞREF

Bu bahse dair J. de Morgan'ın bir fıkrası ile Tarih muallimi Alfet Hf. nin mutalâaları da ilave edilmiştir

50-268
6/259
2.XI.50
50

İSTANBUL
Cumhuriyet matbaası
1930

BİR KAÇ SÖZ

Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin emirleri üzerine Leon Kahön (Léon Cahun) ün : «Fransa'da Arî dilleri takaddüm etmiş olan lehçenin Turanî menşei» isimli yazısını tercüme ettim. Fakat bundan elli beş, altmış yıl önce yazılmış olan bu eserde bir noktayı bugünkü keşifler neticesine göre, Jak dö Morgan (Jacques de Morgan) ın: «L'hummanité préhistorique» isimli kitabından mülhem olarak, tenvir etmeği faideli buluyorum. O nokta şudur: Leon Kahön Avrupa'da bir mağara insanlarını esas tutuyor ve Kelt (Celte) leri onlardan ayrı düşünüyor. Halbuki Ketler de Orta Asya yaylasından gelmişlerdir. Bir de Orta Asya'dan garbe olan muhaceret yalnız işlenmemiş taş devrinde vuku bulmuş değildir. Avrupa milletlerinin tarih devrine girdiği milâttan evvel bininci seneye kadar şarktan garbe muhaceretler,

birbiri ardınca giden deniz dalgaları gibi devam etmiştir. Bu hususun tenviri için tarih muallimi Afet Hanımefendinin yeni menbalardan topladığı ve mektebinde okuttuğu notları kendisinden aldım, aynen dercediyorum.

Bir de Jak dö Morgan (Jacques de Morgan)ın L'humanité préhistorique kitabının 316 ıncı sahifesindeki bir kaç satırı da aynen aldım.

Ruşen Eşref

Fransa'da

Arî dillere takaddüm etmiş olan lehçenin turanî menşei

Turanî denen ırkların kablettarih hicretleri ile makarrı hakkında bazı mülâhazaları (1873) te beynelmilel müsteşrikler kongresine arzetmek şerefine nail olmuştum [1] Gene o ayni içtima devresinde [2] M. Léon de Rosny (dö Roni) de bir Finno-Japonaise (Fino-Japonez) diller gurubunun vardığını isbat etmekte idi ki Türk, Japon,Macar, Ostiak, Mançu v. s. lehçeleri onun aksamından bulunmaktadır. M. de Rosny'nin safî lengistik (diller bilgisi) ten çekip çıkardığı hüküm ve neticeleri jeolojiya (tabakatül'arz) nın, coğrafyanın ve antropolojiyanın bana irae ettiği hüküm ve neticelerle mukayese edince bunlar arasındaki benzeyişe hayrette kaldım. Her ikimiz de birbirimizden ayrı esaslardan hareket etmiş olmakla beraber tamamen birbirinin ayni bir hüküm ve neticeye varıyorduk; kesretli ve gayet sarih ve muayyen bir diller ve ırklar grubunun varlığını meydana

[1] Congrés international des Orientalistes, t. I, p. 431 et ss.

[2] Congrés international des Orientalistes, libr, cit, p. 422 et ss.

çıkarıyorduk. Bir grup ki Himalâya'nın, Kafkas'ın, Balkan'ların ve Alp'lerin şimalinde - Japonya'dan Bohemya'ya kadar - vâsi bir mıntakaya şamildir.

O andan itibaren bu grubu daha uzaklara kadar takip etmiye ve onun dilce ve ırkça kendisinden farklı kavimler arasında saçılıp kalacağı yerde bu vâsi arz sahası üzerinde mütecanis bir kül teşkil ettiği devri tesbit etmeye karar verdim, ve nihayet bu grubun o pek uzak devirde kullanmakta olduğu iptidaî dili kısmen olsun yeniden teşkil ve terkip etmiye teşebbüs ettim.

Müstehase olmuş bir lehçeyi yeniden teşkil ve terkip etmek, ondan iştikak eden ve yahut ki külliyen farklı bulunan dillerin üstüste yığılmış tabakaları arasından geçerek, ren geyiği ve mamut ile hemasr mağara insanlarının konuştuğu dile varmak teşebbüsü, küstahça, ve hatta itirafta tereddüt etmem, biraz delice bir şey gibi gözükebilir. Bu iştigalin sonunda görilecektir ki bu, hiç te böyle değildir; bu tarzda bir tefahhus gerçi çok zaman, gayret ve muşikâflık isterse de faraziyeye ve hayale hiç yer vermiyen emin, vazıh bir usule tevfikan yürütülebilir.

Ben, icmalen göstermekle iktifa edece-

ğim, fakat doktrin şekli altında, ancak külliyetli adette vakıaların terakümü kendilerine lâzım gelen bütün bedahat hassasını verdiği zaman, teşhir edebileceğim hüküm ve neticeleri atiye saklıyarak burada bu usulün esaslarını meydana koyuyorum.

I

Kablettarih bir lehçenin Avrupa'da bıraktığı izleri meydana koyan, ilk, ben değilim. 1872 de, bütün memleketlerdeki işlenmemiş taş âbideler hakkında yazdığı bir eserde [1] - ki ben o eseri ilim için en mühim ve en başlıca şey diye addederim - meşhur İngiliz arkeoloğu Fergusson, işlenmemiş taş âbidelerin mevcudiyeti ile yer isimlerinin fârik ve mümeyyiz şekli arasındaki mütemadi intibaktan dolayı daha o zamanlarda hayretlere düşmüş görünüyordu. Her nerede işlenmemiş taş âbideler müterakim iseler, oralarda en sık tesadüf edilen yer isimleri Ak (Ac) ile nihayet bulur. Her nerede Ak (Ac) lı yer isimlerine tesadüf edilemezse, oralarda da işlenmemiş taş âbideler hiç bulunmıyor.

[1] Rude Stone Monuments in all Contries; theire Age and Uses, by Fergusson.

M. Fergusson'a göre, Kelter (Celte), Goller (Gaulois), Kimriler (Kymris) diye yadedilmek istenen kavimler gelmezden önce bir insan ırkı vardı ki onların yer isimleri Ak (Ac) ile nihayet bulurdu. Mağaraların içinde mevcudiyetinden ve san'atından izler bırakmış olup M. Fergusson'un Eskimolara, Samoyet'lere ve Alaska kavimlerine kıyas ettiği bu iptidaî ırk imha edilmiş ve yahut ki şarktan garbe Fransa ve İngiltere'nin en sefil ve en az müsait kısımlarına doğru, (Bretagne) Britanya'nın kayaları içine, (Galle) Gal memleketinin dağları içine, (Lozère) Lozer'in kuru yaylaları üstüne, (Dordogne) Dordonya'nın en kısır kısımları içine püskürtülmüş olacak. Bu ırk oralarda devamlı ihtilâtlarla massedilerek ve yahut ki şiddetle imha edilerek en sonunda ortadan kayboldu. Fakat, M. Fergusson, yukarıda zikri geçen havalilerin hepsinde bizim milâdî tarihimizin XII inci asrına kadar orijinal bir mimarinin izlerini takibe muktedir olabilmiş ve onu bu ırka ve yahut ki, hiç değilse onunla ihtilâtlara maruz kalmış olan ırklara atıf ve isnat etmiştir. M. Fergusson'un bu işlerdeki yüksek salâhiyeti ve kitabında vermiş olduğu kat'î, ret

ve cerhi gayri kabil deliller, beni de onun hüküm ve neticelerini kabule mezun kılıyor.

Şu halde bakalım, Goller (Gaulois) gelmeden önce, kablettarih devirlerde Fransa ve İngiltere'de oturmuş, yer isimlerini Ak (Ac) ile nihayetlendirmiş olup, bizim milât tarihimizin XII inci asrına kadar kurduğu âbideleri M. Fergusson'un bize *Orta Asya'nın, Hindistan'ın, Tibet'in, Rusya'nın ve umumiyetle Fino - Japone (Finno - Japonais) lerin* [1] *yaşamakta olduğu ve yaşamış bulunduğu ve yahut ki geçişlerinden aşikâr izler bırakmış bulunduğu bütün memleketlerdeki âbidelerin ayni olmak üzere gösterdiği bu ırk kimdi?*

Fakat, yer isimlerine taallûk eden noktada, elinde ancak natemam vesikalar mevcut bulunmuş olduğunu Fergusson kendi de tasdik ediyor.. Redruth'un cenubunda ve Falmuth'un garbinde bulunan Kornuay (Cornouaille) köşesinde, yani İngiltere'nin bu kısmındaki bütün işlenmemiş taş âbidelerin müterakim bulunduğu bu noktada o, Ak (Ac) lı 38 isim meydana çıkarıyor; fa-

[1] Ben M. de Rosny'nin bu gruba verdiği adı kat'î surette kabul ediyorum. Bedihidir ki bu isim en doğrusudur.

kat, elinde haritalardan başka bir şey bulunmıyan M. Fergusson'un ancak 75 tane Ak'lı isim meydana çıkarabildiği (Dordogne) Dorboniya'da - yukarı Lojöri (Laugerie) ile aşağı Lojöri'nin, Madlen (Madeleine) in, (Eyzies) Eyzilerin, Karmaniyon (Carmagnon) un kablettarih âbideleri bulunan - Dordoniya'da M. Bertrand bu âbidelerden 100 tane mevcut olduğunu meydana çıkarıyor. Pek iyi, ben bu eyaletin topoğrafî kamusunu [2] tetkik ederek, yalnız A ve B harflerinde bunlardan 84 tane ve bütün eyalet içinde de 800 den fazla isim buluyorum: Lo (Lot), Morbihan, Finister (Finistère), Şarant (Charente), Aveyron, Lozer (Lozère) için de böyle diyebilirim. Bunların hepsi de megalitik âbidelerin çok miktarda müterakim bulunduğu, ve iki bröton eyaleti müstesna olmak üzere her tarafında mağara insanlarının bakayası bulunmuş olan eyaletlerdir. Daha âlâsı var: bu mağara insanlarının bakayasının onda dokuzu, ismi Ak (ac) ile

[2] Eski ve yeni yer isimlerini muhtevi bulunup Dordonya ziraat, fenler ve güzel san'atlar cemyetinin himayesi altında M. vicomte de Courgues tarafından kaleme alınmış olan: Dictionnaire topographique du département de la Dordogne.

nihayet bulan bir yerin civarında keşfedilmiştir.

Misaller: Dordogne'de:

Grotte de Crosmangon-Tay*ac* nahiyesinde.

Grotte des Eyzies - Tay*ac* nahiyesinde.

Grottes de Laugerie haute et basse - Tay*ac* nahiyesinde.

Grotte du Moustier - Peyz*ac* nahiyesinde.

Gisements de Cros et de Lenquais - Mont-de Neyr*ac* nahiyesinde. v. s.

Daha sonraki tetkiklerde yer bulacak olan daha bol teferrüata girişmeksizin:

1 — Fino - Japone tipinde megalitik âbidelerin.

2 — Mağara insanının.

3 — Ak (Ac) lı yer isimlerinin [1]

birbirlerine mütemadî ve değişmez intibakını ben hemen bugünden tasdik ediyorum.

Şimdi bu yer isimlerini tahlil edelim:

---

[1] Şu kadar ki Lâtince aqua ile münasebeti olabilecek Ak (Ac) lı isimleri ihraç ediyorum ve buna mukabil *at, ec, act* ile olanların sıhhatini iade ediyorum. Bu sonrakiler hakkında misal: 1158 deki bir Şartın içinde yazılı bulduğum Ajat: Apasc*um* 1110 da yazılmış Agonat «Agonac*um*, v. s.»

II

En önce, işaret edelim ki bu yer isimlerinin büyük ekseriyeti obalara, köylere, kasabalara tetabuk eder; bu isimlerden yalnız 20 kadarını bir ırmak, bir tepe ve yahut ki sair arazi arızası taşımaktadır; bu takdirde dahi civarda daima Ak (Ac) lı yeni veya eski bir durak veya küçük köy ismi bulunur. Meselâ: Dordogne'de: *Béone* yahut Beonak (Béonac) çayı, ki Beonak köyünden 1100 metre mesafededir. Keza şunu da işaret edelim ki, Orta Asya'da pek sık bulunan Ak'lı isimlerin büyük ekseriyeti meskûn yerlerin adıdır, arazi arızalarının değil; misalleri: *Saganak, Akinak, Benlak, Tursak, Djisak* v. s. Bundan başka, bu bapta, şu da müşahede edilir ki Orta Asya'da arazi arızalrına verilmiye yarayan isim, meskûn yerin ismidir; *Syr* veya *Seyhun* demekten ziyade *Hocent (Khojend)* ırmağı denir. Fransa'da da son hecası Ak'lı yerlerde bu farik vakıaya tesadüf olunur. Bu, bir defa bu suretle mevzu olunca, şu esrarlı Ak'ın manasını keşfetmek çok zor bir şey değildir. Fakat ben bunu böyledir diye bil-

miyorum, bunu kat'î surette bir yana bırakıyorum da, şimdilik muvakkaten, şu Ak intihasına tekaddüm eden hecalarla meşgul oluyorum.

Yer isimlerini tetkik edecek her hangi bir kimse için değişmez bir kaide vardır, o da şudur: Her tercüme edilen yer adının bir manası vardır; sonra da bir kavim bir memlekete göçtüğü zaman, o memlekette kendinden evvel teessüs etmiş olan kavmin yer isimlerini tercüme eder; ya o isimleri olduğu gibi muhafaza eder, veya ki kendi konuştuğu dilin fonetiğine göre o isimleri sakat telâffuz ederek muhafaza eder:

Bu böyle olunca, şu halde Ak (ac) ile nihayetlenen Fransız yer isimlerinin ilk hecalarını alalım ve onların Seltik (Geltique), Gaelik (Gaélique) bir lehçede, daha ilerisine varıyorum, her hangi Arî bir lehçede manasını bulmaya çalışalım. Yüzde 99 buna muvaffak olamayız.

Fakat Fino - Japone bir dilde arayacak olursak iş değişir! Bu Fransız yer ismini, yüzde altmış, birdenbire tefsir etmeğe muvaffak oluruz!

Hepsi bundan ibaret te değildir: Bu isimlerin dörtte üç çeyreği kulağa aşikâr

surette Asyaî bir ahenk arzeder. Hemen hepsinde de şu Ai, Ei, Oi, Eui (öy) mahreçlerini bulursunuz ki Türk'lerin hançeresine pek munistir. (Aillac) Ayyak'a, (Baïnac) Baynak'a, (Boyac) Buvayyak'a, (Beillac) Beyyak'a, (Bayac) Beyak'a, hatta XI inci ve XII inci asırlardaki (Charte) Şartların içinde yazılı olan (Braïarac) Brayarak ve (Baraïrac) Barayarak'a bakınız; Türk savtının bundan âlâsı olamaz! Bu o kadar gerçektir ki Orta Asya haritası üzerinde tesadüfen her hangi Ak'lı bir yer adı almanız ve sonra onu Fransa'nın topoğrafî kamuslarından birinde aramanız birdenbire bulmaklığınız için kâfi, vafidir.

Misaller

Syr Darya üzerinde *Benlak*
(Dordogne) de *Benlhac* ve *Beunac*
(Morbihan) da *Beillac* ve *Bénéac*
(Basses - Pyrénées) de *Beylac*

Samarkand civarında *Djizak*
(Dordogne) *da Chizac*
(Dordogne) de *Chavagnak*

Taşkent civarında *Saganak*

Sairam civarında *Akinak*
(Morbihan) da *Aguiniac*

Fakat netice çıkarmakta istical göstermiyelim. Yer isimleri mevzuu bahis olduğu zaman, elimizde şafi, yanılmaz bir kontrol vardır; o da bizzat o yerlerin manzarasıdır. Bunu bu mevcut hale tatbik edelim, ve (Ac) Ak'lı iki Fransız yer ismi alalım: *Agonac* ile *Baillac.*

Arî dilleri, *Ago* yahut *Ako* ve *Bai* sadaları hakkında bana hiç bir şey ita etmemektedir. Şu halde Fino - Japone dillerde arayalım.

Buluyorum ki Çagatay Türkçesindeki (Akmak) fiili, Uygurcadaki Akmak, ve Yakutcadaki ak, ago kökleri, *çıkmak, yüksekte olmak* manasına bağlı bulunuyor, ve bu dillerde *Bai* kelimesi kâh hakikî manasında, kâh mecazî manasında *Alt, Aşağı, hakir* fikrine bağlı bulunuyor. Şu halde, Fino - Japone dillere güvenerek ben Agonac için *yüksek yer, akıntı yukarı yer* manasını, Baillac için de *aşağı yer, akıntı aşağı yer* manasını kabul edeceğim.

Şu halde erkânı harbiye haritasını alıyorum. bu iki kövümü de arıvorum. arazivi tetkik ediyorum, ve Fino - Japone tefsirin

bana dediği veçhile buluyorum ki Agonac yalçın bir tepenin üstünde, Baillac da bir huninin dibindedir.

Zannediyorum ki bu defa artık şüpheye müsaade yoktur. Ve binlerce yıl evvel Fransa'da yaşamış olan o mağara insanları da tıpkı yüksek Asya'nın ilk Turanlı'ları gibi yukarı için *Ako*, aşağı için de *Bai* derlerdi. İşte lûgatçeme kazandığım iki kelime.

İmdi, usul neden ibarettir?

Daha şimdiden görülüyor:

1 — Bütün (Ac) Ak'lı yer isimlerini alacağız, bu isimler ister Avrupa'lı olsun, ister Asya'lı olsun, ehemmiyeti yok.

2 — İçlerinde (Ac) Ak, Arîce'nin Ap'ı olanların hepsini ihraç edeceğiz.

3 — İçlerinde, kelimenin (Ac) Ak'a tekaddüm eden kısmı, Arî bir dilin yardımile iyi kötü tefsir edilebilecek bütün yer isimlerini de ihraç edeceğiz.

4 — Kalan kelimelerin istoklarını toplıyacağız, ve grup grup tasnif edeceğiz. Meselâ, Dordogne'de Baillac'ı, Morbi han'da Bayac'ı, aşağı Pirene'lerde Beillac'ı, Bayac'ı, ve Baylac'ı bulduğumuz vakit *Bai* yahut *Bei* mahreçlerini muhafa-

za edeceğiz; ta ki, bunları daha sonraki ameliyata tabi tutalım.

Hasılı, ancak bir çok eyaletlerde müşterek olan kelimeleri elde tutacağız. Ve onları savtlarının ayniyeti noktasından bir araya toplayacağız. Kelimenin, mümkün mertebe en eski şekillerini arayacağımızı söylemeğe hacet yoktur. Ben, hali hazırda 500 den fazla isimli bir liste kaleme aldım, bu isimlerin hepsi de XIII üncü asırdan mukaddemdir.

5 — Bu suretle tasfiye edilmiş olan bu lûgatçede Fino - Japone kelimeleri arayacağız.

Fakat bir dil ile iktifa etmekten de tamamile sakınacağız. Kelimemizi ayni zamanda Uygur'da, Yakut'ta, Çagatay'da-Ostiyak'ta, Mançu'da, Japonca'da, Macarca'da, hatta Mongolca'da da bulacak olursak iyi bir yol üzerinde gitmekte olduğumuz ihtimali mevcut bulunacaktır. Fakat, bir veya iki müşabehet bize kâfi miktarda mevsuk ve müsbet gözükecek değildir.

6 — Bir kelimenin bu Fino - Japone dillerden bir çoğunda mevcut olduğunu bu suretle meydana çıkardıktan ve onu tercüme ettikten sonra o kelimeyi kat'î haddeden geçireceğiz. Onu yerlerin kendilerile

karşılaştıracağız. O yerleri doğrusu doğrusuna tarif ve tasvir edip etmediğine bakacağız. Şayet kelime bu son tecrübeden de kendi şerefile çıkacak olursa, zannederim ki Fransa'da Précelitque (Keltlerden evvel - Préseltik), Almanya'da Prégermain (Prejermen - Cermenden evvel), İtalya'da Prélatin (Lâtinden evvel - Prelaten) bir kelime üzerine el komuş olduğumuzu söylersek delilden büsbütün mahrum bir iddiada bulunmuş olmayız.

İmdi, ben yeniden teşkil ve terkip ettiğim bu dilin bütün kelimelerinin Fino - Japone kelimeler olduğunu; Avrupa'nın Préariyen (Âriden evvel) dilinin veya dillerinin anahtarı Orta Asya'da olduğunu; ve bizim ırkımızın terkibine bu kadar kuvvetli bir nisbette girmiş ve XIII üncü asra kadar ayrı bir mimarî tipi teşkil edebilmiş olup gerek maddî, gerek manevî tiplerine bugün dahi her memlekette her gün gözümüzün önünde tesadüf ettiğimiz bu ırkların menşelerini orada aramak lâzım geldiğini daha şimdiden ikrar ve iddia edecek vaziyetteyim.

Şimdi söylediğim şeylerden sonra, elde edilmiş neticeleri, tekit ve takviye veya nakz ve iptal edebilecek kabiliyette olan

hiç bir unsurun dahi imhal edilmemesi lâzım geldiğini ilâve etmeğe hacet görmüyorum. Bu tetkikte crâniologie (kıhıf bilgisi) nin, tarihin, ve sanayii beşeriyenin delilleri gelip,linguistique (diller bîlgisi) nin, jeolojiyanın ve arkeolojik coğrafiyanın delillerine inzimam etmelidir. Müzelerimizde ve kolleksiyonlarımızda ancak dağınık kırıntılarını muhafaza etmekte olduğumuz kablettarih ırkların tarihini yeniden vücude getirmekten başka bir şeye mütemayil bulunmıyan bu muazzam tetkikte bunların oynaması lâzım gelen rolü, bundan sonraki bir icmalde göstereceğim.

J. de Morgan'dan

«...Merkezî ve Garbî Avrupa'da mes'ele büsbütün başka türlü olsa gerek. Rus sahralarından doğru Asya'dan gelmiş olan dalgalardan biri, cilâlı taşın ve bakırın ve tuncun istimalini Atlas denizi kumsallarına kadar getirmiş olacak: Bu dalga, uzun asırlar zarfında Gol (Gaule) de meskûn olmuş olan Ligür (Ligure) kabilelerine atfolunur. Bunlardan sonra hallstatien (halstatien) * kültürleri ve demir san'atleri ile seltler, geçişlerinden Tuna vadisinde, Ukranya'da, merkezî Kafkas'ta (Osséthie), maverayi Kafkas'ta ve Hazer denizine komuş garp İran memleketlerinde izler bırakmış olup, daha hâlâ meçhul mehtleri ihtimalki şarka doğru çok uzak yerlerde bulunan o insanlar gelmiş olacaklar.»

* — Yukarı Avusturya'da Sallzkammergut'ta, Hallstat gölü üzerinde kâin Hallstadt isimli Avusturya - Macar burg'u ki 740 kişilik sekenesi vardır. Burada binden fazla mezar keşfedllmiştir. İçlerinde silâhlar: Cengâverlerin zırh takımları, demirden ve tunçtan silâhlar bulunmuştur. Tuncun ve demirin bir zamanda kullanıldığı bu devreye arkeoloji'de Halstatien devri derler. Bu devir milâttan evvel 6 ıncı asırda başlayıp Alp'leri Roma'lılar fethetmezden takriben iki yüz sene önce nihayet bulur. — R. E.

«...Dans l'Europe centrale et occidentale, il en serait tout autrement. L'un des flots venus d'Asie, au travers des plaines russes, aurait apporté jusqu' aux plages de l'Atlantique l'usage de la pierre polie et celui du cuivre et du bronze: cette vague, on l'attiribue aux tribus ligures qui, pendant de longs siècles, ont peuplé la Gaule. Puis seraient arrivés les Celtes, avec leur culture hallstatienne et l'industrie du fer, gens qui ont laissé des traces de leur passage dans la vallée du Danube, en Uukraine, dans le Caucase central (Osséthie), en Transcaucaise et dans les pays persans de l'Ouest voisins de la mer Caspienne, mais dont le berceau, encore inconnu, est probablement beaucoup plus lointain vers l'Orient.»

L'humanité préhistorique, par Jacques de Morgan, page: 316.

Afet Hanımefendinin notları

Tarihten evvel insanların faaliyetleri ve ifa ettikleri vazifeleri mütalea

İlk insan cemiyetlerinin tekessürü, iptidaî kavimlerin yekdiğerine yaptıkları tesir hakkında bugüne kadar toplanabilmiş olan malûmat, bizi tatmin edecek vuzuhtan uzaktır. Bunun sebebi, tarihten evvelki zamanların tenvirile uğraşanların, mesailerinde muhtelif sanayi tipi olarak, Avrupa'nın garbinde tesadüf edilen şekilleri almalarıdır. Bir de, intişar merkezi olarak ta gene garbî Avrupa'yı kabul etmeleridir. Şüphesiz, bu tarz gayrifennîdir. Avrupa'lıların bu indî ve hayalî istinat noktalarının ehemmiyetten düşeceği gün gelecektir. İnsanların yapmış oldukları ilk Kaba yontma taştan ayni aletlere, dünyanın birbirinden pek uzak mıntakalarında tesadüf olunur. İhtimal ki, bu ayni aletleri yapan muhtelif insan cemiyetleri, birbirleriyle hiç temasta bulunmamışlardır. İhtimal ki, ayni

ihtiyaç ve yekdiğerine muadil muhit ve hayat şartları, bu iptidaî eserleri, birbirine tamamen benzetmemekle beraber, tevlit etmiştir. Fakat, beşeriyetin bugünkü terakkiye vusulü her halde muhtelif kavimlerin birbirleri üzerinde müessir ve mürebbi olmasıyla husul bulmuştur. Bu keyfiyeti tenvir için, son senelerde ortaya konmuş olan ilmî tetkiklere istinaden şu mütaleaları dermeyan edebiliriz.

İptidaî insanların taş aletlerile beraber, mevcudiyetlerini teyit eden bakiyelerine tesadüf olunmaya başladığı devirlerde, Asya ile Avrupa arasındaki manialar kırıldı. Bunu izah edelim: Şimdi, Aral ve Hazer denizleri şimaline kadar uzanan buzlar yavaş yavaş daha şimale çekildi, ve Asya dahilinde yüksek dağlara münhsır kaldı ve orta Asya'da mevcut deniz ve göller kurudu, kıt'alar meydana çıktı. Ve bu suretle Asya'nın garba kapıları arkasına kadar açıldı. Ondan sonra, Asya binlerce seneler zarfında, Avrupa memleketlerine dalgalarını taşıran büyük bir insan denizi oldu.

Avrupa'da muhtelif taş ve maden san'atlarının görünmesi, Asya'dan gelen insanların Avrupa'lı kavimler arasına karışması

neticesidir. Bu yeni gelenler, hayvan bakmasını ve ziraati de Avrupa'lılara öğretmişlerdir. Bu yeni keşifler ve yeni hayat tarzı hakkındaki bilgileri uzak memleketlerinden beraber getirmiş olduklarını kabul etmek lâzımdır. Artık, Avrupa memleketlerinde taşa cilâ veriliyor ve çömlekçilik inkişaf ediyordu. Yeni gelenler, yerlilere nazaran san'at itibarile daha ziyade münkeşif idiler. Yeni yeni fikirler inkişaf ettirdiler. Mağaralar terkolundu. Şarktan garba mütemadiyen yayılan bu insan kütleleri boş buldukları Elcezire'de, Anadolu'da, Mısır'ın Deltasında, Cenubî Rusya'da, Kırım'da, Tuna havzasında, Trakya'da, Adalarda ve sonradan Yunanistan denilen Aka Ellerinde yerleştiler.

Bu esnada yerleşen insanların ilk san'at ve medeniyetlerini tesis ettikleri yerler (Sumer) ile (Elâm) lıların memleketi olan Elcezire ve onun şarkındaki dağlık mıntakadır.

Şimalî Afrika'da Tunus, Cezayir gibi mıntakalarda, yontma taş tipi ile cilâlı taş tipi san'atları arasında, bir «Hazer tipi» taş san'atı keşfolunmuştur. Tunus'lu ve Cezayir'li kavimlerin cilâlı taş devrine intikalini bu Hazer tipi ihzar etmiştir.

Mısır'da Nil vadisinde ise, yontma taş devrinden birdenbire cilâlı taş devrine intikal edilmiştir. Bu iki devir arasında mevcut olması lâzım gelen mutavassıt san'atlar Mısır'da malûm olmamıştır. Taharri mıntakası pek dar olduğu halde, buna dair hiç bir eser bulunmamıştır. Mes'ele muğlâk değildir:

Mısır'da yerleşmiş ve orada, Mısır medeniyetinin ilk temelini kurmuş olan insanlar da, Cezayir ve Tunus'a gitmiş olanların geldikleri Orta Asya'dan gelmişlerdir. Suriye'de mağaralarda, bazı bakayâ bulunmuştur. Bunların da, Avrupa'lılarca yapılmış tertibe göre hangi devre ait oldukları tayin olunmuyor. Tunus, Cezayir ve Mısır san'atlarında intikal ve inkişafı vücude getiren âmiller ve failler göz önüne getirilecek olursa, bunların Suriye'den geçtiği ve mağaralardaki bakayânın onlara ait olacağı tabiî görülür.

Orta Asya'dan garba ve cenubî garba yayılan insan cemiyetleri bazı mıntakaları gayri meskûn buldu. Ve oralarda yerleşip o memleketlerin (Autochtone) otokton ahalisini teşkil ettiler. Anadolu, Adalar, bilâhare Yunanistan namını alan memleketler gibi... Bazı memleketlerde de,

yontma taş devri insanları vardı. Ve bazı memleketlerde de eski bir taş şekli sanayii tatbik eden yerliler vardı. Şarktan, Asya ortalarından gelen insanlar, bu muhtelif memleketlere yeni fikir, yeni malûmat ve yeni san'atlar getirmişlerdi.

Orta Asya insanlarının Akdeniz havzasında yerleşmesi ve Avrupa'nın ortalarında görülmesi ve oradaki yerlilere karışması, bu izah ettiğimizden ibaret bir ve son defa değildir. Bu keyfiyet, bir çok defalar vaki olmuştur.

Sumer ve Elâm medeniyetlerinin ilk beşiği, Asya'nın «Keçi ve koyun memleketleridir.» Her halde medeniyetin ilk tohumu, Orta Asya'dan alınarak Kerka (Karun), Dicle - Fırat nehirlerinden geçerek Suriye, Filistin yolile Nil vadisine götürülüp orada ekildi. Diğer taraftan Adalar vasıtasile Akdeniz garp havzasına getirildiği şüphesizdir. Orta Asya'dan garba doğru olan yayılmalar Hazer denizi ve Karadeniz maniaları sebebile bilmecburiye biri bu denizlerin şimalinden, diğeri cenubundan olamk üzere iki koldan vuku buluyordu. Şimal yolu buzların çekilmesinden husule gelen bataklıklar yüzünden, cenup yolundan daha müşkülâtlı idi.

Bu sebeple garba, Avrupa'ya yürüyenler gidebildikleri yere vasıl olabilmek için pek çok asırlar geçmiştir. Fakat, binlerce seneler bu akın durmadı, devam etti. Bu muhtelif akınlardan bazısı, Avrupa'da yeni icatlar vücude getirmiş oldukları gibi, bazıları da mevcutları tahrip suretile buldukları vaziyeti esaslı bir surette değiştirmişlerdir. Her halde bugünkü medenî inkişafın ilk ve hakikî âmilleri olmuşlardır. Bunun aksine faraziyeler kurmakta çok ihtiyatkâr olmalıdır. Zira, bunların, yarınki yeni keşifler önünde büsbütün çökmesi pek mümkündür. Şurası muhakkaktır ki, maden ne Sumer'ler, ne Elâm'lar ülkesinde ve ne de Mısır'da keşfolunmuştur. Zira, maden devrini idrak etmiş olan Orta Asya insanları bu memleketlere gelmeden evvel buraları gayri meskûn idi.

Bakır madeni, azlığından dolayı, Şarkî Akdeniz adalarında da keşfolunmamıştır. (Maden, an'anenin bize parmağı ile gösterdiği dağlarda keşfolunmuştur.)

Binlerce ve binlerce sene evvel, Orta Asya'dan gelip Şarkî Akdeniz havzasında ve Mezopotamya'da yerleşenlerin oralarda vücude getirdikleri medeniyetler, Orta Asya'daki ırktaşlarının medeniyet ve ka-

biliyetlerile birleşerek, müşterek bir mefhum ve hars vücude getirmişti. Artık, Orta Asya'nın, dünyaya olan doğrudan doğruya tesiri üzerine Şarkî Akdeniz medeniyetlerinin tesirleri de inzimam etmeğe başladı. Bu keyfiyet, bilhassa, milâttan 4-5000 sene evvel, hissolunur bir hale gelir.

Bu müşterek mefhum ve harsın tecelli eden cazibesi, ırktaş olan Şark kütlelerinin Garp kütleleri üzerine mütemadiyen yaklaşması ve yığılması neticesini gösteriyor, adeta Altay'lar, tahliye olunuyordu. Bu hareketin sebebi ne idi? Çünkü Orta Asya'da iklim değişiyordu. İç denizlerin kuruması ile hasıl olan kuraklık; oradaki insanları uzaklaştırıyordu: Merkezî Asya, arkeoloji noktai nazarından henüz tamamen keşfedilmiş değildir. Bu keşfiyat yapıldığı zaman, bugün pek az meskûn olan Altay vadi ve ormanlarında, oradaki insanların garbe azimet sebepleri hakkında, dünyayı hayrete düşürecek hakikatler bulunabilecektir.

Yukardanberi hareket ve faaliyetinden bahsettiğimiz insan kütleleri, aldıkları vaziyet ve ifa ettikleri vazife ve göründükleri muhitlerdeki zaman itibarile muhtelif namlarla yadedilmiş olan TÜRK'LERDİR.

Şimdi, alelûmum, kabiliyet ve şahsî zekâ sahibi olan, bir çok memleketlere yeni âdetler ve kıymetli san'atlar götürmüş olan Türk'ler elde edebildikleri bütün faydaları bulabilmişler midir? (Helen'ler ve Lâtin'leri sinesinden çıkarmış olan) [1] Türk'lerin beşeriyet ve medeniyete ettikleri hizmet nedir?

Bu suallere kısaca şu cevabı verebiliriz:

Türk'ler muhtelif dünya muhitlerine giderek, o muhitlerde ya yalnız başlarına dünyanın ilk medeniyetlerini tesis etmişlerdir ve yahut muhtelif muhitlerdeki insanların arasına girerek, onların insanlıkta ve medeniyette ilerlemelerine müessir olmuşlardır.

Mısır'da, Firavunlardan evvelki Mısır medeniyetini tesis edenler, Nil Deltasında yerleşmiş olan Türk'lerdir. Elcezire'de ve şarkında Sumer ve Elâm unvanlarile Kalde ve Asurî medeniyetlerinin esasını kuran, TÜRK'LERDİR; şarkî Akdeniz adalarında, yani Eğe denizi adalarında medeniyet tesis eden, Türk'ler olduğunu en eski Arkeolojik vesikalar isbat etmektedir.

Zannolunduğu gibi bu insanlar Avrupa'dan gelmemişlerdir.

[1] L'humanité préhistorique J. de Morgan.

Hindistan ve Çin medeniyetlerinden bahse lüzum görmüyoruz. Çünkü bu medeniyetleri kuranların da Türk'ler olduğu tahakkuk etmiştir.

Binaenalyeh, Türk'ler insaniyet ve medeniyette mürebbi ve kılavuz olmuşlardır. Bununla iftihar ederler. Gerçi bilâhare zaman zaman kendi benliğini unutturan sevk ve idareleri yüzünden çok zararlara ve perişanlığa maruz kaldılar. Bu vaziyetler yüzünden beşeriyet ve medeniyete ifa eylemiş oldukları büyük tesir ve hizmetler kale alınmıyarak onları yalnız her millette görülmüş neviden bazı şedit hareketlerile tarihte tanıtmaya çalışmak düşmanlar için şiar oldu. Bununla beraber bunu da mazur görmeli. Çünkü, Türk'ü ve Türk'ün yüksek medenî kabiliyetini anlıyabilmek için, beşeriyetin bugünkü ilmî bilgileri, hatta bitarafane duyguları kâfi değildir. Bu hakikat, her gün, fevkalâde bir surette ilerlemekte olan yeni ilmî vesikalarla meydana çıkmaktadır.

Şimdi, bir de Avrupa sahnesine göz gezdirelim: Hazer ve Karadeniz, şimal yoluyla Asya'dan hareket eden bir insan kütlesi büyük Atlas denizine kadar dayandı. Bütün geçtiği mıntakalara cilâlı

taş, bakır ve tunç kullanmak âdetini götürdü. Uzun asırlar (Gol) kıt'asını dolduran bu insan kütlesi, halis Türk olan Oğur'lardır (Ligür). Ondan sonra, Kelt (Selt) namı altında diğer Türk kabileleri, Garbî Avrupa'ya gitmişlerdir. Bunlar oraya, demir san'atini götürmüşlerdir.

Kelt'ler (Selt'ler), takip ettikleri Hazer denizi cenubu, Kafkas mıntakası, Ukranya, Tuna vadisi boyunca geçtikleri yerlerde izlerini bırakmışlardır.

Oğur'lar (Ligür) ve Kelt'ler (Selt'ler) Garbî Avrupa için hususî san'at bilgileri mürebbileri olmuşlardır.

Oğur'lar (Ligür), hendesî şekilde tezyinat, Kelt'ler (Selt'ler) de, hendesî şekilde insan ve hayvan resimleri yaparlardı.

Bu iki Türk kavmi, içinden çıkıp geldikleri büyük Türk unsurunun zevk ve medenî terakkilerinin inkâr kabul etmez vesikalarıdır.

Anadolu'dan Orta İtalya'ya gidip yerleşmiş olan, Roma şehrini kuran, Roma'nın tarihî krallık devrini açan, ilk meşhur kralları Turka olan «Etrüsk» namile maruf Türk kabilelerinin de san'at ve medeniyetteki terakkileri Avrupa'yı müstefit etmiştir.

Artık, bundan sonra, Garbî Avrupa memleketleri tarihî devirlere girecektir. Buna tekaddüm eden devirlerde, Türk'lerin belli başlı vakıaları silsilesini ana hatları halinde gösterdik.

Bundan kolaylıkla anlaşılıyor ki bütün eski medeniyetleri kuran, Türk'lerdir. Bu hakikat, bir emri vakidir. An'anelerin zaten dünyaya gösterdiği bu vakıa, Arkeolojik keşfiyatla teeyyüt etmiştir.

Bu izahattan sonra, bütün dünyanın hayret ve heyecanla hallini beklediği büyük bir mes'eleyi de göz önüne koyalım:

Bugün Avrupa kavimlerini terkip ve teşkil eden ve Türk'çeden başka diller konuşan insanlar, Avrupa dünyasına gelmeden evvel, Orta Asya'da yani asıl Türk yurtlarında neler olup bitti? Bu hususta bir çok mes'eleler dünyaya henüz karışık görünüyor. Bunun sebebini de söyliyeyim: Toprağın altından hakikî beşer tarihini çıkarabilen bugünkü ilimler, henüz genç ve tecrübesizdirler. Bir de, bu yeni ilimler, ilk faaliyetlerini, daha evvel de söylediğimiz üzere, pek tabiî olarak çıktıkları muhite inhisar ettirdiler. Garbî Avrupa'da yapıldığı gibi, dikkatle ve bir usul dahilinde, Asya'nın tetkikine ciddî olarak başlandığı gün,

beşeriyet nazarında, yepyeni ufuklar açılacaktır.

Türk Cumhuriyeti için, bu sahada da, çalışmak mukaddes bir mefkûredir. Türk Cumhuriyeti, bu mefkûresini tahakkuk ettirmek için, bütün Asya'lı milletlerin, şüphesiz ayni zamanda bütün medenî âlemin yardımını ve gayretini umar ve onu bekler.

Maamafih arkadaşlarımla beraber hazırladığım Çin ve Hint tarihi okunduğu zaman bu nokta daha çok belirecektir.

İçindekiler

SAHİFE

Bir kaç söz 3

Fransada ari dillere takaddüm etmiş olan lehçenin Turanî menşei 7

J. de Morga'm fikrası 22

Tarihten evvel insanların faaliyetleri ve ifa ettikleri vazifeleri mütalea 24